

Onderwijsseminar

‘De strijd om de Noordpool: de Koude Oorlog van de 21ste eeuw?’

Op 17 april 2008 organiseerde de Atlantische Commissie met medewerking van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden een onderwijsseminar in het Abe Lenstra stadion in Heerenveen. Het onderwerp was ‘De strijd om de Noordpool: de Koude Oorlog van de 21ste eeuw?’.

Voorafgaand aan het seminar konden de deelnemers een bezoek brengen aan de *Discovery Truck* van de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). Aan boord bevond zich, naast leerlingenmateriaal, ook een tentoonstelling over onderzoek in de poolgebieden. Twee groepen scholieren kregen in het kader van het onderwijsseminar over de Noordpool een gastles. Om 13.00 uur opende de voorzitter van de dag, Hans Luyendijk, het seminar.

Hidde de Haas: De exploitatie van de Noordpool door de eeuwen heen

Hidde de Haas, onderzoeker bij het Arctisch Centrum van de RUG, opende met een historisch perspectief op de exploitatie van de Noordpool. Daarbij nam hij Spitsbergen, een eilandengroep in het Noordpoolgebied, als voorbeeld. Spitsbergen werd in 1596 ontdekt door de Nederlander Willem Barentsz, toen hij onderweg was naar Nova Zembla, op zoek naar een noordelijke route naar Oost-Azië. De eilandengroep had een gunstig klimaat en was zomers bereikbaar. Aan het begin van de zeventiende eeuw ontstond er competitie tussen Nederland en Engeland met betrekking tot de walvisvaart rond Spitsbergen. Met de poolexpedities die begonnen rond 1870 kwamen de nationale overheden echt in actie. Er ontstond een internationale commerciële toeloop op Spitsbergen, waar mijnbouwactiviteiten toenamen omdat de grondstoffen makkelijk winbaar waren. Dit alles had plaats volgens het principe ‘effectieve inbezitneming’: men plantte een bord op een stuk grond en vorderde het. Dit leidde tot overlappende claims. Naarmate de mijnbouw verder professionaliseerde werden de belangen groter. Dat was de aanleiding voor politieke inmenging: overheden gingen hun landgenoten bescherming bieden en hun invloedssfeer op de Noordpool proberen uit te breiden. In dit kader werd in 1920 de Nederlandse Spitsbergen Compagnie opgericht, die een steenkolenmijn op het eiland begon. Deze werd niet veel later echter alweer aan Rusland verkocht. Uiteindelijk ging de strijd vooral tussen Noorwegen en Rusland. Concluderend kan gezegd worden dat de motieven om invloedssfeer op de Noordpool te verkrijgen toen én nu vooral commercieel-economisch zijn. De toegankelijkheid van de Noordpool is intussen verbeterd door het veranderende klimaat en dat heeft een verheving van de internationale interesse in het gebied tot stand gebracht.

Geert Greving: Waarom is de Noordpool nu zo interessant?

Geert Greving, *Head Public Affairs* bij GasTerra B.V., vervolgde het seminar met een uiteenzetting over de vraag waarom de Noordpool juist nu zo interessant is. Hij sprak met name over het energieaspect. Hij stelde daarbij dat wij zelf het echte probleem vormen door onze stijgende vraag naar energie. Vanaf 2010 kunnen we al tekorten verwachten. Het zal moeilijk worden om een oplossing voor dit tekort te vinden. We kunnen niet van Rusland verwachten dat het meer energie gaat leveren, omdat hier harde afspraken over gemaakt zijn met de Russische regering en Gazprom. Tot dusver heeft Europa (en daarmee Nederland) een energierelatie met Rusland gehad waarbij wij afhankelijk zijn van de Russische gaslevering en Rusland afhankelijk is van Europese investeringen en afname. Het is belangrijk om in te zien dat energiebeleid alleen op regeringsniveau kan worden gevoerd. Zeventig procent van de reserves is in handen van regeringen door middel van de nationale oliemaatschappijen (NOC). Slechts dertig procent is in bezit van particuliere oliebedrijven. Daarom is het voor een land als Nederland doorslaggevend om goede handelsbetrekkingen met Rusland te onderhouden. Rusland heeft veel invloed op de Noordpool, waar enorme reserves te vinden zijn. Alleen al in dit gebied is een gasveld te vinden met een hoeveelheid gas ter waarde van 60 biljoen kubieke meter (Tcm). Ter vergelijking, het Nederlandse Slochteren (Groningen) heeft een gasveld met 3,5 Tcm reserves.

Jaap de Wilde: Van wie is de Noordpool?

Jaap de Wilde, hoogleraar Internationale betrekkingen en Machtspolitiek aan de Rijksuniversiteit Groningen besprak de internationale verdragen en aanspraken die op de Noordpool gelden. Zowel Canada, Denemarken, Noorwegen, Rusland als de Verenigde Staten (VS) hebben gebieden op de Noordpool geclaimd. Door het smelten van de ijsmassa spelen het ontstaan van nieuwe waterwegen en internationale handelsroutes een grote rol. De strategische en economische belangen die hieruit volgen, blijken wel uit de vele claims die er op het gebied gelegd worden. Zo plantte Rusland in augustus 2007 de Russische vlag op de zeebodem van de Noordpool. Hierdoor is een debat ontstaan over territoriale aanspraken op het gebied. Het na de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde zeerecht mondde uit in een VN Zeerechtverdrag (*United Nations Convention on the Law of the Sea* (1956-1958) – UNCLOS I, II, III), dat het mogelijk maakte internationaal gebruik van natuurlijke hulpbronnen te reguleren. De zogenaamde 'exclusieve economische zones' verlegden de exploitatierechten van landen tot 200 zeemijl uit de kust, waaronder ook alle natuurlijke hulpbronnen vielen. Op basis van dit recht claimen Canada, Denemarken en Noorwegen nu de Noordpool. Een oplossing zou gevonden kunnen worden door het gebied toe te wijzen aan de lokale bevolking op de Noordpool. Dat acht Jaap de Wilde echter niet realistisch door de grote belangen voor andere landen die in deze kwestie meespelen.

Andreas Sterl: Klimaatverandering en de Noordpool

Andreas Sterl, senior onderzoeker bij het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (KNMI), behandelde tenslotte de gevolgen van klimaatverandering voor de Noordpool. Deze klimaatverandering is door de toename van broeikasgassen het meest duidelijk zichtbaar rond de Noordpool. Door het broeikaseffect stijgt de temperatuur, waardoor het zeeijs langzaam smelt. Een van de grootste veroorzakers van het broeikaseffect is waterdamp, gevolg door kooldioxide (CO₂). Zelfs als de mens erin zou slagen vanaf nu de uitstoot van kooldioxide te stabiliseren, gaat de opwarming van de aarde door.

Het is de vraag hoe snel de ijskappen op de Noordpool hierdoor gaan smelten. Daarbij is het belangrijk om naar de verschillende soorten ijs op de Noordpool te kijken. Een ijskap is een dikke laag ijs op land, die vooral voor komt op Groenland en Antarctica. Het zou millennia duren voordat deze zijn gesmolten. Als gevolg hiervan zou de zeespiegel stijgen. Zeeijs, een laag ijs drijvend op het water, is echter veel dunner en kan dus al binnen een tijdsbestek van jaren wegsmelten. Dit zou geen zeespiegelstijging tot gevolg hebben, omdat het ijs tenslotte al op het water ligt. Een versnellende werking van het wegsmelten van het ijs is te verklaren door de zogenaamde 'Ice-Albedo feedback': ijs reflecteert de straling van de zon, waardoor het niet smelt. Omdat er steeds minder ijs is door de stijging van de temperatuur op aarde wordt er ook steeds minder straling gereflecteerd, waardoor het proces van opwarming versnelt. Concluderend merkte Sterl op dat het proces van opwarming op de Noordpool versterkt wordt. Arctisch zomer zeeijs zal voor 2050 verdwijnen, maar winter zeeijs zal blijven bestaan. Ook de ijskappen blijven vooralsnog behouden, aldus Sterl.

Femke van Paasschen